

L'ermita de la Santa Creu de Montesa

per

Josep Cerdà i Ballester

Edit: *Festes Patronals Montesa, 2011*, Montesa, Comissió de Festes, 2011, pp. 38-43

Descripció de l'edifici

L'ermita de la Santa Creu, situada al caramull d'una muntanya propera a la vila de Montesa, és un senzill edifici de planta rectangular, amb accés a través d'un arc de mig punt lleugerament atrompetat.

Manté l'altar a llevant, amb entrada lateral, com les ermites d'època medieval, encara que la seua construcció hauria de datar-se al segle XVI.

L'interior mostra pràcticament la mateixa austeritat que l'exterior, amb volta de canó rebaixada sobre una senzilla motllura que recorre l'espai del temple perimetralment. Als angles es situen quatre petxines, mentre que a la part del presbiteri, emmarcant una senzilla creu de fusta, la volta es converteix en una petita lluneta.

El presbiteri, una mica més elevat que la nau del temple, compta amb l'antic altar d'obra pegat al mur, amb un altre altar, també d'obra, per poder celebrar-hi la missa en l'actualitat. A fi de mantindre l'espai arquitectònic original, seria aconsellable eliminar l'altar modern substituint-lo per un portàtil.

Junt als murs hi ha un banc corregut d'obra i enfront del presbiteri, a Ponent, una finestra de grandària mitjana.

El paviment, del primer terç del segle XX, està compost per rajols hidràulics. Amb tot, l'actual sagristia o casa de l'ermità, conserva el paviment original de rajola massissa.

Només entrar, enfront la porta, hi ha una tosca fornícula sense imatge, i junt a l'altar, una altra més menuda per posar-hi les vinagreres.

L'accés a la sagristia es fa a través d'un va situat al costat del presbiteri. Una vegada dins, trobem-hi una xicoteta finestra a mà dreta i un banc de maçoneria, possiblement, en altre temps, utilitzat com a jaç per l'ermità. La coberta d'aquest espai està formada per una volta bufada, amb quatre trompes als angles.

Des de l'exterior els murs de l'ermita són completament llisos, pintats amb calç, interromputs sols pels espais de la porta i les dues finestres.

La teulada, a quatre aigües, una per mur, està coberta amb teula àrab. El conjunt el remata una espadanya, reconstruïda en 1996, sense campana.

A la part de darrere l'ermita hi ha un pou excavat a la roca, actualment ple d'enderrocs i amb brocal de rajola massissa.

Antecedents històrics

Encara que no comptem amb dades que ens indiquen la data de construcció de l'edifici, probablement s'edificà al llarg del segle XVI. Així, els documents més antics que tenim es remunten a l'any 1606, data en la qual, el visitador general de l'arquebisbat de València ordenava la reparació de la coberta:

“*Otrosí, los administradores de dichas hermitas de San Sebastián y Santa Cruz reconoceran las cubiertas porque no se lluevan y las tendrán conservadas con pureza y limpieza*”.

Per a anys posteriors comptem amb diversos inventaris dels objectes conservats, amb llistats de les peces que hi havia en 1681, 1688 i 1690.

En el del huitanta-u consta:

“...El mismo día y año [8-V-1681], en ejecución de dicha comisión, fui yo, frey Joseph Alemany, a la hermita de Santa Cruz y allé lo siguiente:

Primo, un quadro de Santa Cruz, con guarnición, y en dicho altar una ara con dos manteles, línea y atril.

Item, una silla de vaqueta negra y una lámpara de piltre;

Item, tres quadros, que son de santa Anna, del santo Christo y de la Virgen de los Desanparados;

Item, un frontal de tafetán colorado;

Item, una campana y la puerta de la ermita, con serraaja y llave...”.

Aiximateix, la documentació que referenciem ens assabenta de l'existència d'un ermità, al càrrec del qual estaria l'edifici. Possiblement, l'espai utilitzat hui com a sagristia haja fet en algun moment funcions de casa-

habitació de l'ermità, utilitzant com a jaç el banc d'obra existent al costat d'un dels murs.

Per al segle XVII podem documentar la presència dels ermitans següents:

<i>Any</i>	<i>Nom de l'ermità</i>	<i>Font arxivística</i>
1638	Andreu Valero	ARV, <i>Mestre Racional</i> , sign. 11816
1688	Feliu Marchant	ARV, <i>protocols notarians</i> , sign. 1961
1696	Fransisco Guillem	ARV, <i>protocols notarians</i> , sign. 18

[pàg. 41]

Pel que fa a l'aigua, necessària per poder viure, es recollia directament de la pluja gràcies a l'existència d'un pou o cloxa, situat just darrere l'ermita, excavat en la roca i amb brocal de rajola massissa, hui abandonat, però recuperable.

En 1791 l'ermita apareix citada, amb la casa contigua per a l'ermità, en la *Relación del Arzobispado de Valencia* dirigida per l'arquebisbe Fabián i Fuero al comte de Floridablanca.

Durant l'època contemporània, fan esment de l'edifici les obres ja clàssiques de Pascual Madoz, José Sanchis Sivera, Carreras Candi, i d'altres referències arxivístiques

Els manuscrits de mossén Pedro Sucías Aparicio ens ofereixen la següent informació pel que fa a l'ermita:

“Ermita de la Santa Cruz. Esta ermita se encuentra fuera de la población, en un pequeña llanura que hace la montaña del barranco de la Fuente Santa. Es la más sencilla e todas las que hay en la población, su techo no es de bóveda, su altar no consiste más que en un pequeño banco de obra hecho para poder decir misa por su altura, nada de particular tiene.

Junto a la ermita hay una pequeña casita en donde se alberga el ermitaño. No consta en ningún libro del archivo de Montesa el año de su construcción. Junto a la puerta de entrada hay un ciprés muy alto”.

Després de la Guerra Civil de 1936, sols ens consten algunes reparacions puntuals a l'ermita, com demostra la nota de treball següent, malauradament, sense data:

Trabajo de carpintería en la ermita Santa Crus

De una ventana nueva	12
De una cierraja para la puerta	6
De componer la puerta de la ermita	25
De una crus para el altar	8
De puntas largas y clavos	<u>5</u>
	56

Molts anys després, perdut el culte per l'avançada edat de mossén José Mª Marí, rector de la Parròquia, es va recuperar de nou el 1995.

A l'efecte i gràcies a la col.laboració amb la Parròquia de l'Associació Cultural d'Amics del Castell *fra Miquel d'Aràndiga*, es van reparar les cobertes de l'ermita, s'enllandà la porta d'entrada, es va refer l'espadanya, es col.locà una finestra nova i es va pintar de nou.

A hores d'ara es fa la benedicció del terme i la celebració de la missa el diumenge més proper al 3 de maig, festa litúrgica de la trobada de la Santa Creu.

Referències arxivístiques

Visita pastoral de Cristóbal Colom, visitador general de la diòcesi de València, a la parròquia de Montesa [8-13 d'agost de 1606]: Archivo Histórico Nacional (AHN), *Órdenes Militares (OOMM)*, sign. 881-C.

Arxiu del Regne de València, *protocolos notariales*, sign. 1961, 9 de juny de 1688.

Arxiu de Protocolos del Patriarca de València, sign. 15346, pp. 241 i ss.

1681, maig 8. Montesa. Visita a la parròquia de Montesa de fra Juan Crespí i Brizuela, comanador d'Ademús i Castielfabib, cavaller Gran Creu i Lloctinent General de l'orde de Montesa i fra Pablo Inglés, prior del Temple i capellà d'honor de Carles II: AHN, *OOMM*, sign. 712-C.

Primera parte de la relación hecha en virtud de la real orden de su magestad de 18 de abril de 1790. Que contiene los dos primeros partidos de los quatro de que se compone el arzobispado de Valencia, arxiu del Ministerio de Asuntos Exteriores, mss. 35.

“Ermita de la Santa Cruz. No tiene ornamentos y se dice misa en ella el 3 de mayo, llevando los ornamentos de la iglesia. Ordenose que se repare y que mientras tanto, no se celebre”. Més endavant, a l’inventari que consta al final, torna a citar-se l’ermita, junt a les altres dos del poble, al nº 93, sense afegir-hi novetats: *Copia del expediente de Santa Pastoral Visita de la iglesia parroquial de Nuestra Señora de la villa de Montesa del año 1900, día 12 de diciembre*; Arxiu Parroquial de Montesa [APM], sign. 2.2.

SUCÍAS APARICIO, Pedro [prevere, *Énguera, 1844 - +València, 1917], *Apuntes históricos de la villa de Montesa*, Biblioteca Valenciana, *Nicolau Primitiu*, mss. 23, [s.p.]

[pàg. 43]

Bibliografia

CEBRIÁN I MOLINA, Josep Lluís, “Patrimoni artístic de la Costera i la Vall d'Albaida en la penombra”, en *Exposició La Llum de les Imatges. Lux Mundi. Xàtiva 2007. Libro de Estudios*, pp. 572-589.

CERDÀ I BALLESTER, Josep, *Montesa al teu abast. La seua història, monuments i paratges*, Montesa, Museu Parroquial i Asociación para la promoción socio-económica Macizo del Caroig, 1999, p. 61.

GARÍN Y ORTÍZ DE TARANCO, Felipe María (dir.), *Inventario artístico de la provincia de Valencia*, Madrid, Centro Nacional de información artística, arqueológica y etnológica, 1983, vol. II, p. 124. Amb errades similars es va publicar uns anys després, dirigit també per Garín, el *Catálogo Monumental de la Provincia de Valencia*, Valencia, Caja de Ahorros, 1986, p. 260.

LLUCH GARÍN, Luis B., “Ermitas de Valencia. Los “buenos días” de los pastores”, *Las Provincias*, diumenge, 30 d'agost de 1970 (disponible a la direcció d'internet www.museumontesa.com). També es va publicar més endavant, com a llibre, amb el títol *Ermitas y paisajes de Valencia*, València, Caja de Ahorros, 1980, 2 vols. L'article sobre Montesa al volum II, pp. 218-221.

SOLER CRUZ, Pilar (dir.), *Guía de arquitectura de la Provincia de Valencia*, València, Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2002, p. 258.